

MUSEUMSSENTERET I TRYSIL / ENGERDAL

Regionkonservator

Postboks 177

2421 Trysil

Tlf . 62 45 13 00

Fax . 62 45 02 33

FNR . 971296011

Miljøverndepartementet,
Avdeling for kulturminneforvaltning
Postboks 8013 Dep

0030 OSLO

Trysil 27.06.02

HØRINGSUTTALELSE PÅ NOU 2002: 1, FORTID FORMER FRAMTID.

Det vises til NOU 2002:1, samt brev vedrørende høring. Deres ref. 2002-458-1 K/Thg/tla.

Vi har fått tilsendt en høringsuttalelse fra Norges Museumsforbund. Vi er enig i innholdet i den, men vil utdype noen forhold i tillegg. I nevnte høringsuttalelse står det blant annet: "Håndverkskompetansen kan med fordel bygges ut slik at de konsoliderte folkemuseene blir kunnskapsentra og kan gi råd og veiledning til mindre museer, kommuner, huseiere og håndverkere i hele sin region. Vi ser det også som aktuelt for museer å selge slike tjenester." Vi ser det som viktig at kulturminnevernet må sees i sammenheng med konsolidering av museer. Her er det viktig at geografiske forhold må tas hensyn til i forbindelse med regioninndeling av museer. I Trysil og Engerdal har vi 80 hus som eies av museer. Det er lite heldig dersom handverkere stasjoneres slik at de må kjøre nærmere 20 mil til det kulturminnet de skal utføre arbeid på. Derfor bør det skilles mellom handverkere som gjør de mest vanlig vedlikeholdsoppgaver som for eksempel takteking og lafting, og de som har en spesiell kompetanse. De med spesiell kompetanse på for eksempel tapeter og gipsarbeider kan være felles for hele fylker. I forhold til eiere av kulturminner er også nærhet viktig. Jo større avstanden mellom museum og huseier er, jo mindre blir kontakten. Museumssenteret i Trysil/Engerdal er blant de museer som helt fra starten har hatt kulturminnevern som en sentral arbeidsoppgave. Vi gir råd og veiledning overfor kommunene og privatpersoner. Det står også i våre vedtekter at vi skal være faginstans i kulturminnevernsspørsmål for de to kommunene.

I kap. 3 s. 39 nevnes at "Det bør i langt større grad inngås avtaler mellom eiere og den offentlige kulturminneforvaltningen, som et supplement til fredninger og forvaltningsplaner." Regionkonservator er enig i at det bør skje. Det bør både gjelde der hus og anlegg skal bevares der de står, og ved flytting av antikvariske sådanne. Ved flytting er det viktig at ei slik avtale inngås slik at de antikvariske verdier ved huset/anlegget ikke går tapt i forbindelse med flyttingsprosessen. Ei skriftlig avtale mellom antikvarisk myndighet og tiltakshaver vil være den beste måten å sikre at antikvariske interesser ivaretas, og at en vil få bedre mulighet til å handheve pålegg og betingelser i slik tilfeller.

I kap. 3 s. 41 i avsnittet om "Bedre vern av samiske kulturminner" står det at den samiske kulturminneforvaltningen bør styrkes. Samt at "Tiltak må ta utgangspunkt i at kulturminnene skal være en ressurs for befolkningen i de samiske områder". Regionkonservator er enig i dette og at det bør skje i samarbeid mellom Sametinget, samenes lokale organisasjoner og de lokale museer. Nærhet er viktig i denne sammenhengen. Lokalt engasjement bør være en viktig basis for dette.

Vedrørende kap. 4 er regionkonservator enig i det som er skrevet om kulturminnenes og kulturmiljøenes betydning for lokalsamfunnet. Spesielt den viktige rollen som historielag og velforeninger kan utrette. I denne sammenheng bør også lokale museers samarbeid med slike organisasjoner og lokale ildsjeler framheves. I oppsummeringen s. 53 bør punktet "Det må satses mer på formidling og profilering av et steds historiske og kulturelle miljøkvaliteter gjennom ulike typer arrangementer". I denne sammenheng har vi her i Trysil og Engerdal lang erfaring med dette. Vi har i en årrekke samarbeidet med lokale organisasjoner om aktiviteter på museumsanleggene. Dette passer også godt med en av målsettingene for museal virksomhet som går på å styrke det lokale engasjementet. Museumssenteret i Trysil/Engerdal laget i 1999 en formidlingsplan for kulturminner i regionen. Der er nevnt kulturminner som kan egne seg for tilrettelegging for formidling. Lokale museer er viktige ved tilretteleggelser av kulturminner for reiselivet. På dette området må det bygges ut samarbeide mellom mange aktører. Det bør blant annet bygges bruer mellom reiselivet, lokalbefolkningen og museer. På dette området kan slikt samarbeide gi næringsutvikling og nyetablering. Det finnes eksempler på dette i Trysil.

I kap. 5 s. 55 nevnes at staten skal dekke alle merkostnader som følge av krav som fordyrer arbeidet med å vedlikeholde og sette i stand fredede bygninger. Regionkonservator mener at utbygging av støtteordninger også for verneverdige hus og anlegg er svært viktig. Vi får mange henvendelser der eierne etterlyser støtteordninger. Mange har interesse av å bevare gamle hus, men eierne har ikke økonomi til å klare det uten hjelp.

I kap. 6 s. 73-79 nevnes det store potensialet som ligger hos frivillige organisasjoner. For oss er kontakt og samarbeid med frivillige organisasjoner som historielag og grendelag spilt en stor rolle i mange år. En viktig årsak til oppsvinget i slike organisasjoner er senket pensjonsalder. Tidlige pensjonister er en gruppe som i de senere år har utført en økende innsats for kulturminnevern både gjennom organisasjoner og som enkeltpersoner. Disse spiller en viktig rolle for det lokale engasjementet i praksis, og er viktige samarbeidspartnere for mange museer. Det er positivt at det legges opp til å utvikle samarbeid mellom frivillige og den offentlige kulturminneforvaltningen. Dette bør sees i sammenheng med målsetting A i ABM-meldinga, "å bevare og styrke lokalt engasjement og deltaking i kulturvernet".

Vedrørende kap. 7, s. 80 - 85. I mange år har Museumssenteret i Trysil/Engerdal samarbeidet med eierkommunene og Hedmark fylkeskommune i kulturminnevernsaker. Det er vanlig praksis her at regionkonservator foretar antikvarisk vurdering av bygninger i forbindelse med søknader om støtte til vern samt vurdering i rivesaker. Det er et samarbeid som fungerer godt. De er nevnt i våre vedtekter at vi skal yte slik bistand, men vi ser det som positivt at museenes rolle i kulturminnevernet bør formaliseres. De store avstandene er noe av årsakene til at regionkonservator utfører mye arbeid i kulturminnevernsaker i Trysil og Engerdal. Som eksempler kan det nevnes at fra fylkeshuset i Hamar er det 10 mil til Innbygda i Trysil og 22 mil til Elgå. Museumssenteret i Trysil/Engerdal har kontakt med eiere av kulturminner og lokale foreninger som jobber med blant annet kulturminnevern. Vi har i mange år lagt stor

vekt på målsettingen i ABM- meldinga om å bevare og styrke lokalt engasjement og deltagelse i kulturvernet. Vi ser det som viktig at kulturminnearbeidet sees i sammenheng med praktisering av ABM- meldinga.

Regionkonservator støtter fullt ut punktene som er nevnt i boks 7.1 s. 82 vedrørende "Kulturdepartementets miljøhandlingsplan 2001 - 2004". Det vil være å bygge videre på en praksis som i mange år har vært blant de viktigste arbeidsoppgavene.

Vi støtter fullt ut anbefalingen s. 84 fra utvalgets flertall om at museumssektoren bør tilføres tilstrekkelige midler, slik at den blir i stand til å holde sine kulturhistoriske bygninger på et tilfredsstillende vedlikeholdssnivå. I Trysil og Engerdal er det 80 hus som eies av museer. Det er ingen enkel oppgave å skaffe midler til vedlikehold av disse. Vi støtter også punktene i oppsummeringen kap. 7.7, s. 85, der "musenes rolle som møteplass og deres kompetanse på dokumentasjon, bevaring, forskning og formidling videreutvikles og aktiviseres i større grad innenfor kulturminnearbeidet". Videre nevnes at "Det må etableres et samarbeidsprosjekt mellom museumssektoren og den offentlige kulturminneforvaltningen for å vurdere muligheter og virkemidler i arbeidet med å sikre de nasjonale minoritetenes kulturarv." I mange år har Museumssenteret i Trysil/Engerdal samarbeidet med samene i Engerdal om dokumentasjon og formidling av samisk kultur. Sametinget/Samisk kulturminneråd har støttet dette samarbeidet økonomisk. Vi er også enige i at støtte til restaurering av antikvariske hus bør økes. Behovet er veldig stort. Mange eiere av antikvariske hus vil bevare dem, men mange har ikke økonomisk mulighet. Det er en virkelighet som regionkonservator kommer i berøring med ofte.

Vedrørende kap. 8: Juridiske virkemidler. Det er positivt at lovverket følges opp, men lover kan ikke hindre hus og andre kulturminner i å forfalle. Derfor er støtteordninger til restaurering og vedlikehold mye viktigere. Spesielt i distriktene er det mange hus som står og forfaller. Det er sjelden at noen tar seg bryet med å rive hus i utmarka som har gått ut av bruk. De bli ofte bare stående og råtne ned. Det kan verken plan- og bygningsloven eller kulturminneloven forhindre. Sett i en større samfunnsmessig sammenheng har dette sammenheng med distriktspolitikken. Avfolkning av distriktene medfører at mange kulturminner forfaller. Det er positivt at kulturminneloven og plan- og bygningsloven sees mer i sammenheng, s. 87. Jeg har tidligere nevnt viktigheten av et bedre vern av husa som musea eier.

Å skjerpe Plan- og bygningsloven vedrørende kulturminner behøver ikke bare å ha positive resultater. Dersom det for eksempel ved restaureringsarbeider blir krevd ansvarlig søker i form av en byggmester, så vil omkostningene stige dramatisk og slik få færre eiere til å restaurere sine hus. Det er mange huseiere som er snekkerkyndige og som ønsker å reparere husene sin sjøl. En innskjerping av plan- og bygningsloven vil lett kunne stenge for egeninnsats og dugnader i regi av fore eksempel historielag. Det finnes mange eksempler på at frivillige har nedlagt et stort arbeid i restaurering av antikvariske hus og anlegg.

Regionkonservator er enig i følgende s. 90: "Etter kulturminneutvalgets vurdering er det vesentlig å få fram at den fysiske kulturarven må være en viktig og integrert del av all samfunns- og arealplanlegging, og ikke noe litt på siden av den øvrige samfunnsutviklingen. Kulturarven, sammen med naturarven, er sentral for all utvikling." Regionkonservator har lenge sett at nedbygging av jordbruket medfører at mange hus blir stående ubrukt og deretter forfalle. Som et eksempel kan nevnes det er svært få uteløer tilbake i god stand. Bruken av løene i forbindelse med utslåtter tok slutt i Trysil og Engerdal omkring 1950. Senere har også

mange gardsbruk blitt lagt ned og husa forfaller. Det er ingen tvil om at denne samfunnsutviklingen medfører tap av mange kulturminner. Det viktigste virkemiddelet for å bremse forfallet er økonomiske støtteordninger for å holde husa vedlike. Plan- og bygningsloven og kulturminneloven har liten effekt i denne situasjonen. Det er også viktig det som nevnes senere på s. 90: "Det har for eksempel stor betydning for livskvaliteten til dem som bor eller arbeider et sted at landskapet, bygningene og anleggene blir tatt bedre vare på. Det er god økonomi å ta vare på bygninger og anlegg framfor å rive dem og bygge nytt." Kulturmiljøet er uten tvil en berikelse av miljøet og bidrar til å heve folks livskvalitet. På s. 93 nevnes: "Plan- og bygningsloven har krav om at kulturminnefaglige vurderinger skal innhentes i arealplansaker. Å ta vare på de kulturhistoriske kvalitetene forutsetter at fagmiljøene kommer med innspill og deltar i prosessen". Museene er ikke nevnt her, men bør få en sentral rolle i dette. Frivillige organisasjoner bør også kunne få komme med innspill.

Vedrørende kap. 9. Når det gjelder økonomi og kompetanse så er det en balansegang. Det påpekes bl.a. på s. 98 at vedlikehold av fredede kulturminner krever spesiell kompetanse. Samtidig nevnes innledningsvis i kapittelet s. 97 at eiere og organisasjoner m. fl. gjør en stor innsats på kulturminnevern. Ideelt sett kan en tenke seg at det bør kreves en godkjent kompetanse for å gjøre vedlikeholds og restaureringsarbeide på verneverdige kulturminner. Problemet er at et slikt krav vil utelukke mye av den frivillige innsatsen og dermed medføre at kulturminner ikke blir vedlikeholdt på grunn av en sterk økning i kostnadene. Det betyr at for strenge krav til kompetanse kan medføre det motsatte av det vi vil oppnå. Det vil være bedre å bygge ut formidling av kunnskap om vedlikehold av kulturminner gjennom for eksempel museene. Samtidig som dette er sagt bør det være strengere krav til kompetanse på vedlikehold av fredede kulturminner enn på andre verneverdige kulturminner. Alt i dag er de økonomiske ressurser som er til disposisjon for kulturvern altfor små. Det er riktig som utvalget påpeker at de økonomiske bevilgningene på kulturminnefeltet bør få et betydelig løft. Tilskuddsmidler bør økes mest. Endring av skatteregler har den ulempe at den forutsetter at eier har en høy bruttoinntekt for at skattefritak skal få noen praktisk betydning. Kulturminnevern bør ikke i større grad gjøres avhengig av eierenes økonomiske situasjon. På den annen side vil for eksempel fritak for merverdiavgift hjelpe mange flere enn de som får tilskudd etter søknad. Det er gledelig at Storting og regjering har signalisert det samme (s. 101). Samfunnet bør i større grad ta økonomisk ansvar for bevaring av kulturminner. Det er urimelig at for eksempel vedlikehold av fredede bygninger skal belastes eieren økonomisk så mye som det gjør i dag. Vi støtter opprettelsen av et kulturminnefond.

Vedrørende kap. 10. Vi er enig i at kulturminnevernet bør delegeres og at samarbeid mellom flere aktører bør styrkes. Kommunenes og museenes rolle bør styrkes. Det er mange kommuner som ikke har kompetanse på kulturminnevern. Samarbeid med lokale museer bør i slike tilfeller være en god løsning. Her i Trysil og Engerdal har Museumssenteret bistått og samarbeidet med kommunene i kulturminnevernsaker. Regionkonservator skriver uttalelser i forbindelse med søknader om for eksempel STILK-midler. Museumssenteret i Trysil/Engerdal har også en viktig rådgivningsfunksjon overfor eiere av verneverdige hus og overfor lag og foreninger som driver med kulturminnevern. I kulturminnevernsaker bør museer få en ankerrolle til fylket. Selv om kulturminnevern delegeres til kommunene, bør fylket fortsette som et høyere nivå i forvaltningen. Det kan være et problem at for eksempel tiltakshavere som vil rive verneverdige hus lettere får sin vilje i forhold til en kommune enn overfor fylkeskommunen. I slike situasjoner bør museene som uavhengige institusjoner få en ankerrolle til høyere instans, muligens sammen med frivillige organisasjoner som for eksempel Fortidsminneforeningen. I slike saker er lokal tilknytning og kjennskap viktig. Dette bør sees i

sammenheng med konsolidering av museer. Det vil være svært uheldig om den prosessen legger større vekt på antall ansatte i dag enn behov og geografiske avstander. Nærhet til eiere av kulturminner er svært viktig i en rådgivningssituasjon. Vurdering av kulturminner må skje ved befaring og kan ikke erstattes av elektronisk kommunikasjon. Det er riktig som det påpekes på s. 107 at: "I forbindelse med kommunenes kulturminneansvar, må kommunene og museene forplikte hverandre gjensidig i større grad enn i dag. Men utvalgets flertall mener at museene fremdeles må være selvstendige aktører også i denne sammenheng. Utvalgets flertall understreker at bruken av museer også vil ha en kostnadsside som må løses." Det siste er viktig. Dersom vi ender opp med en sentralisert praktisering av museumskonsolideringen, vil kommuner som ligger langt fra et konsolidert museum kunne få en svært kostbar assistanse. Da vil det medgå mye tid og kjøring ved befaring av kulturminner. Det kan i neste omgang medføre at kulturminner i utkantstrøk vil få et dårligere vern enn kulturminner i sentrale strøk.

I avsnitt 10.6 nevnes Riksantikvarens rolle. Riksantikvaren bør være høyeste faginstans på kulturminnevern. Vi er derfor enig i utvalgets forslag om at "Riksantikvarens oppgaver i forbindelse med enkeltsakbehandling i førsteinstans gjennomgås" (s. 110).

I avsnitt 10.9, Oppsummering nevnes: "Formidling vil være av stor betydning for å fremme lokal og regional bevissthet og engasjement i forhold til å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer, og formidling må derfor få en sentral plass i kommunesatsingen. Formidlingskompetanse kan for eksempel knyttes til de nye, konsoliderte museumsenhetene." Dette er riktig dersom det tas geografiske hensyn i konsolideringsprosessen. Ved avstander på 10 mil eller mer fra museum til eiere av kulturminner, vil en formidlings- og rådgivningsrolle få liten praktisk nytte. Lokal tilhørighet er svært viktig i en slik rolle.

Vedrørende kap. 11. Er enig i påstanden på s. 113: "Formidling av kulturminner og kulturmiljøer og den verdien de representerer, har stor betydning for at folk skal kunne bygge opp et godt forhold til kulturarven og sin egen identitet." Dette bør sees i sammenheng med kommentarene til kap. 10. I tillegg er egentlig allmennhetens positive syn på kulturminner grunnleggende for kulturminnevernet. Det vil være politisk umulig i et demokratisk samfunn å bruke store ressurser på kulturminnevern dersom velgerne mener at dette ikke er viktig. I den sammenheng er kunnskapsformidling mot skolen, og samarbeid mellom skole og museum viktig, slik det nevnes på s. 114.

Vedrørende avsnitt 11.3 er det viktig det som påpekes: "Handlingsoverført kunnskap er blant annet meget sentral for vedlikehold og skjøtsel av landskap og landskapskvaliteter. På samme måte er det viktig å sikre kunnskap om teknikker og teknologiske prosesser mens det fremdeles er noen igjen som behersker dem." Det er viktig å få lagt opplæring i gammelt handverk inn i utdanningssystemet. Siden 50 - 60 % av alt byggearbeid gjelder vedlikehold, rehabilitering og ombygging, så vil alle i byggebransjen komme bort i dette. Derfor bør det inngå som en del av ordinær handverkeropplæring, samt med mulighet spesialopplæring på en del områder. Kunnskap om tidligere tiders materialbruk vil også være viktig for nybygg. Etter hvert er bevisstheten om miljøfaren med for eksempel impregneringsmidler blitt styrket.

Vedrørende konserveringstjeneste så har Hedmark i mange år hatt dette som en fellestjeneste for hele fylket. Det er en ordning som vi er godt fornøyd med. Ved en videre utbygging av konserveringstjeneste bør en vedrørende bygningsvern, kombinere fellestjenesten med et nettverk av handverkere og flere stillinger i museumsregionene. Fellesløsninger på fylkesplan bør dekke mer spesielle behov, og lokale handverkere bør dekke basisbehov.

Det er positivt at det foreslås (s. 126) å opprette en database over leverandører av nisjeprodukter som milebrentt tjære, grodde trekroker m.m. I forbindelse med vedlikehold av museumshus og ved spørsmål fra eiere av antikvariske hus, har vi behov for en slik oversikt. Vi får ofte spørsmål om hvor det kan skaffes slike produkter.

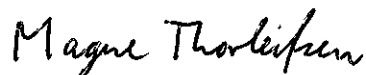
Vedrørende kap. 12. nevnes på s. 129: "Målsettingen er et kulturminneregister som gir informasjon til eiere eller rettighetshaver om det fins kulturminner på en eiendom, hva slags kulturminne det er, og hva det vil bety av restriksjoner. " Det er et problem at nye grunneiere ikke vet om at de for eksempel har fornminner på sin eiendom. Det erfarte jeg for en del år siden. Jeg hadde jobb for Oldsaksamlingen med å kontrollere registrerte fornminner. I mange tilfeller satt føderadsfolkene på gardene på brevene de hadde fått fra Oldsaksamlingen for mange år tilbake. Brevene vedrørende fornminner var ikke overdratt til de nye eierne. Dette har i flere tilfeller medført at nye eiere uten å vite det har ødelagt fornminner på garden sin. Derfor bør det utvikles rutiner ved eiendomsoverdragelser slik at nye eiere automatisk får opplysninger om kulturminner på sin eiendom. Blant annet i en slik sammenheng vil oppbygging av kulturminneregistere være nyttige. Slike registre vil selvfølgelig ha stor verdi i forvaltning, forskning og formidlingssammenheng.

Vedrørende kap. 13 er det positivt at utvalget vil styrke det nordiske samarbeidet. Museumssenteret i Trysil/Engerdal har i mange år samarbeidet med museer og forskere i Sverige. Det har sammenheng med at Trysil og Engerdals historie er sterkt knyttet til Sverige gjennom at tømmer i lang tid ble fløtet og solgt til Sverige. Dette medførte også utstrakt kulturell kontakt. Vedrørende samisk historie er riksgrensa ei kunstig grense som samene i all tid har hatt kontakt over.

Vedrørende kap. 14 er det positivt at "Utvalgets flertall foreslår at museenes rolle som møteplass og deres spesialkompetanse brukes mer aktivt innenfor kulturminnearbeidet." Museumssenteret i Trysil/Engerdal har kontakt med lag og foreninger som driver med kulturminnevern. Vi er både møteplass og gir råd og veiledning i slike spørsmål.

Med vennlig hilsen

MUSEUMSSENTERET I TRYSIL/ENGERDAL

Magne Thorleifsen
regionkonservator

Gjenpart: - Hedmark fylkeskommune, Kultur og kompetanse
- Trysil kommune
- Engerdal kommune